



## Problematika výzkumu pergamenových fragmentů s notací: dvě sondy – dvě cesty<sup>1</sup>

DAGMAR ŠTEFANCOVÁ

**ABSTRACT: The issue of the research of parchment fragments with the notation: two probes – two paths**

Loose fragments of reused parchment from the Royal Canonry of Premonstratensians at Strahov and a selection of book bindings from the library of the Franciscan Monastery at Our Lady of the Snows in Prague represent two different sources. During their interpretation, emphasis was placed on similar aspects (e.g. uniform recording structure, similar musicological breakdown) as well as the specifics of the fragments.

**KEY WORDS:** fragments with notation – liturgical books – book binding – Royal Canonry of Premonstratensians at Strahov – historic Franciscan libraries

**CONTACTS:** PhDr. Dagmar Štefancová, Národní muzeum – České muzeum hudby, Karmelitská 2/4, 118 00 – Praha 1; e-mail: dagmar.stefancova@nm.cz

Programový projekt Ministerstva kultury ČR,<sup>2</sup> který v Národním muzeu probíhal v desátých letech tohoto století, zahrnoval také výzkum notovaných fragmentů. Svým způsobem mi otevřel cestu k hlubšímu zájmu o tento typ pramenů, jejich mapování mimo Národní muzeum a – pokud to bylo možné – k jejich vyhodnocení. Kromě bohaté sbírky zlomků z Knihovny Národního muzea jsem mohla pracovat s notovanými fragmenty z benediktinské klášterní knihovny v Broumově,<sup>3</sup> augustiniánské knihovny z Dolního Ročova,<sup>4</sup> z Nostické knihovny<sup>5</sup> a dále ze Státního okresního archivu v Lounech, biskupské knihovny v Litoměřicích a v jednotlivostech také z dalších míst. Vlastní výzkum jsem opřela o poznatky získané jinými badateli v rozsáhlých fondech Kanonie premonstrátů v Teplé<sup>6</sup> a Národní knihovny

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/20.I.e, 00023272).

2 Projekt MK ČR DE06P04OMG010: Vědecký soupis nezkatalogizovaných středověkých rukopisů a rukopisných zlomků ve sbírce Knihovny Národního muzeu. Několikaletý výzkum byl finančně podpořen Ministerstvem kultury a jeho výsledky byly zveřejněny v reprezentativních publikacích i odborných člácích.

3 Dagmar ŠTEFANCOVÁ, Notované fragmenty druhotně použité na vazbách knih z benediktinské klášterní knihovny v Broumově, *Opus musicum* 50, 2018, č. 4, s. 6–29.

4 Dagmar ŠTEFANCOVÁ, Druhotně použitý notovaný pergamen na vazbách knih z knihovny augustiniánského kláštera v Dolním Ročově; in: *Poohří 8. Sborník z konference konané na Novém Hradě v Jimlíně 18. – 19. října 2018*, Louny 2019, s. 101–114.

5 Dagmar ŠTEFANCOVÁ, Notované pergamenové vazby v Nostické knihovně, *Knihy a dějiny* 28, 2021, č. 1–2, s. 123–154.

6 František HOFFMANN, *Soupis rukopisů knihovny premonstrátského kláštera v Teplé. I.–II.*, Praha 1999.

České republiky,<sup>7</sup> stejně jako o speciální a v mnoha ohledech průkopnický výzkum notovaných fragmentů v zahraničí.<sup>8</sup> Tím ovšem práce zdaleka nekončí. Četné archivy a knihovny i nadále uchovávají ve svých fondech zlomky středověkých rukopisů, zejména liturgických knih, jež nejsou ani evidované, natož pak odborně popsány. Skryty zůstávají mnohé pergamenové zlomky v jádrech kapitálků a na mezivazních přelepech knižních hřbetů nebo pergamenové proužky zpevňující střed složek, které se často objeví až při restaurátorském zásahu. Problémem výzkumu notovaných fragmentů v České republice tedy není ani tak nedostatek pramenů, jako nedostatek pracovníků, kteří by se jejich evidenci, katalogizaci a digitalizaci systematicky věnovali.

Metodika popisu fragmentů s notací vychází z již formulovaných obecných zásad<sup>9</sup> a je rozšířena o odkazy na konkrétní nápěvy a texty gregoriánského chorálu, zahrnuté do databáze Cantus Index.<sup>10</sup> Díky tomu poznáváme místo a funkci zpěvu v mešní i hodinkové liturgii, a v důsledku také typ liturgické knihy, z níž pergamen pochází. Samozřejmě, v detailu je jinak popisována sbírka fragmentů existujících jako svébytné, byť torzovitě zachované jednotky, a jinak soubor knih s vazbami z druhotně použitého pergamenu. Můžeme zkoumat fragmenty, které již opustily „hostitelský svazek“,<sup>11</sup> „liber tradens“,<sup>12</sup> i fragmenty, které jsou s ním doposud spojeny – a v tomto případě se pak nabízejí otázky související s historií knihovny nebo s procentuálním vyjádřením množství evidovaných zlomků v daném souboru. Není pochyb o tom, že každý z přístupů má svá pro a proti. Důležité je stanovit si míru, do jakých nuancí má popis sahát, nebo – jinými slovy – co je smyslem daného výzkumu. Následující dvě sondy by měly ukázat, že i v naprosto rozdílných sbírkách notovaných zlomků lze najít společné jmenovatele.

### **Strahovské zlomky v úschově Národního muzea – Českého muzea hudby**

Jako příklad nevelkého souboru volných zlomků jsme zvolili rukopisné notované fragmenty, které jsou majetkem Královské kanonie premonstrátů na Strahově. Konfiskát celé rozsáhlé hudební sbírky strahovských premonstrátů byl převeden do hudebního oddělení Národního muzea prostřednictvím Státního úřadu pro věci církevní v roce 1950<sup>13</sup> a zde byl později zapsán pod přírůstkovým číslem 119/1967. Změnu vlastnictví hudebnin získaných od Náboženské matice dokládá spis s číslem jednacím 171/1956.<sup>14</sup> Poté, co premonstráti vznesli požadavek na vrácení svých hudebnin, podepsali s Národním muzeem v roce 2000

7 Jindřich MAREK – Renáta MODRÁKOVÁ, *Zlomky rukopisů v Národní knihovně České republiky*, Praha 2006.

8 Jedná se především o činnost digitální knihovny Fragmentarium (<https://fragmentarium.ms>), v níž spolupracují vědci z Evropy i USA, ale také o řadu prací Evy Veselovské a Janky Bednářkové (Slovensko) nebo Szuszy Czagány a Gabrielly Gilányi (Maďarsko) – viz <http://fragmenta.zti.hu/en/>.

9 Např. Dalibor HAVEL, *Počátky latinské písemné kultury v českých zemích. Nejstarší latinské rukopisy a zlomky v Čechách a na Moravě*, Brno 2018, zvláště s. 53–70.

10 Cantus Index. Online Catalogue for Mass and Office Chants ([cantusindex.org](http://cantusindex.org)). U jednotlivých popisů (viz Katalog) jsou v hranatých závorkách uvedena konkrétní čísla (Cantus ID).

11 Pojem „host volume“ používá digitální knihovna Fragmentarium.

12 D. HAVEL, *Počátky*, s. 56.

13 Anna CHADOVÁ, *Katalog evidovaných klášterních, zámeckých ad. fondů, včetně majetkoprávních podkladů, v Národním muzeu – Muzeu české hudby, strojopis*, [Praha po 1989], uložen v hudebněhistorickém oddělení NM-ČMH, s. 111.

14 A. CHADOVÁ, *Katalog*, s. 112.

smlouvu o úschově. Fragменты nebyly nikdy podrobně zpracovány, s výjimkou čtyř zlomků, které nesou označení „Louny A–D“. Vzhledem k tomu, že odborný článek o nich byl publikován v málo známém konferenčním sborníku,<sup>15</sup> v následujícím katalogu na ně alespoň stručně odkazujeme (S14–S17).

Strahovské zlomky patří k nejstarším hudebním památkám, které jsou v současné době v Českém muzeu hudby uloženy. Nejstarší z nich (S1) svým vznikem sahá dokonce až do 11. století, další (S3, S5, S7, S15, S16) do století dvanáctého, následujících sedm (S2, S4, S6, S8, S9, S10, S14, S17) pochází z třináctého století. Už jen stáří zlomků činí tuto kolekci pozoruhodnou a vzácnou,<sup>16</sup> nevíme však, kdy vznikla a kdo ji inicioval. Velkou předností volných folií je pochopitelně přístup k oběma stranám, a tím získání přesnějších údajů o jejich obsahu a možnost lépe charakterizovat výchozí zdroj pergamenu (typ liturgické knihy). K deseti zlomkům (S1–S4, S9–S10, S14–S17) byly přiloženy analýzy, psané rukou muzikologa Josefa Huttera (1894–1959) a nyní revidované na základě novější klasifikace notačních systémů a přístupu k digitalizovaným chorálním pramenům.

Přímou souvislost s knižními vazbami má jen část strahovského souboru. Obsahuje také folia, jejichž sekundární funkce byla jiná, těžko zjistitelná, např. nejstarší zlomek (S1) sloužil asi jako podložka při řezání pergamenu či papíru. Obecně se kolekce zlomků – co se týče jejich charakteru a druhotného použití – vyznačují velkou různorodostí.<sup>17</sup> Folia evidentně sňatá z vazeb bohužel uchovávají v takto koncipovaných sbírkách informace o svém „nosiči“ jen výjimečně.<sup>18</sup> Takovým případem je mezi strahovskými fragmenty dvoudílný zlomek misálu z 13. století (S8a), signovaný na obou svých částech „DY IV 29“. Ačkoliv signatura připomíná značení knih ve Strahovské knihovně a sounáležitost zlomku s premonstrátskou kanonií by tímto směrem také ukazovala, domněnka o strahovské provenienci hostitelské knihy se nepotvrdila.<sup>19</sup> U zlomků „Louny A–D“ není pochybností, ty byly sňaty z archiválií v Lounech a na dvou z nich (A, D) dokonce nechybí razítko „MĚSTSKÝ ARCHIV V LOUNECH“.

Z hudebně-paleografického hlediska zvlášť upozorňujeme na zlomek breviáře z 13. století (S4), který reprezentuje u nás ojediněle zdokumentovanou chorální kvadratickou notaci ve fázi jejího přechodu na notovou osnovu. Byla zde použita pouze jediná linka notové osnovy, červená, v zastoupení klíče F: melodie antifony *Quis ex vobis homo* vyplývá z pozice znaků kolem této linky i z důsledného využití custodu. Srovnání poskytl např. antifonář

15 Dagmar ŠTEFANCOVÁ, Notované fragmenty liturgických knih a jejich „život po životě“ na příkladu čtyř zlomků ze sbírky Národního muzea – Českého muzea hudby; in: *Poohří 5. Církev a společnost. Sborník z konference konané v Litoměřicích 16. a 17. října 2014*, Litoměřice 2015, s. 123–134.

16 Několik strahovských zlomků z 9.–12. století, avšak bez notace, popsal D. HAVEL, *Počátky latinské písemné kultury*, zejména s. 320–327. Havel jmenuje také práci Bohumila Ryby *Soupis rukopisů strahovské knihovny*, kde je na závěr páteho dílu (Praha 1976, s. 370–377) připojen popis vybraných zlomků bez notace.

17 Michal DRAGON – Jindřich MAREK, *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Sbírký Adolfa Patery a Čenka Zibrta*, Praha 2012. S. 7: „Velká část fragmentů byla sekundárně použita při vazbě rukopisů nebo tisků jako obaly vazeb, výlepy přideští, přelepy hřbetu, výztuže středů složek a podobně... šlo o zlomky roztrhané a použité jako záložky, případně o drobné listky, na nichž byly zapsány různé doplňky.“

18 S tímž problémem se svěřují např. řešitelé projektu *Prieskum, konzervovanie a kultúrno-historické zhodnotenie pergamenových dokumentov*, podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja dle smlouvy č. APVV-0165-06. Odborné články související s projektem vyšly v monotematicky zaměřeném dvojčísle časopisu *Knížnica 11*, 2010, č. 2–3.

19 Za konzultaci upřímně děkuji Hedvice Kuchařové.

z Marseille z konce 12. století,<sup>20</sup> hlásící se k tradici akvitánské notace. V jihofrancouzském rukopisu však psal písař *clivis* i *climacus* složené z kvadratických neum, ve strahovském zlomku mají tytéž znaky rhombický tvar. Antifona *Quis ex vobis homo* patří k základní, univerzální vrstvě antifon *post Pentecosten* a je zachycena ve velkém množství rukopisů,<sup>21</sup> českou provenienci breviáře však nepředpokládáme.

Předkládaný katalog strahovských zlomků je koncipován tak, aby zachytil i hypotetické údaje o „nosičích“. Pro tyto informace byl vyčleněn blok textu posunutý doprava. Všechny zkratky v popisech přejímáme z databáze Cantus Index: A – antifona, AV – verš k antifoně, Al – alleluia, AlV – verš k alleluia, Cm – communio, Gr – graduale, GrV – verš ke graduale, H – hymnus, I – invitorium, In – introit, InV – verš k introitu, Of – offertorium, Ps – žalm, R – responsorium, V – verš k responsoriu, Sq – sekvence.

## KATALOG

### S1/

#### Antiphonarium (?)

*Charakteristika:* 1 folio, pergamen, maximální rozměr 237 × 178 mm, viditelná dvojlinka cca 0,9 mm vně zrcadla, zrcadlo cca 210 × 145 mm. Latinské a české glosy, rubrikace. Stopy po šití.

*Datace:* 11. století<sup>22</sup>

*Notace:* německá bezlinková neumová

*Obsah:*

Fol. 1<sup>r</sup>: [A: Exhortatus es in virtute ... × ... refe]ctione sancta tua domine [002784], A: Oblatus est quia ipse voluit [004097], AV: Christus factus est pro nobis,<sup>23</sup> A: Traditor autem dedit eis [005169], R: Judas mercator pessimus osculum petiit [007041], V: Melius illi fuerat [007041a], A: Calicem salutaris accipiam [200722], AV: Credidi, A: Cum his qui oderunt pacem [002008], AV: Ad dominum, A: Ab hominibus iniquis libera me [001199], AV: Eripe me, A: Custodi me a laqueo [002082], AV: Domine clamavi, A: Considerabam ad dexteram et videbam [001891], AV: Voce mea, A: Cenantibus autem accepit Jesus [001781]. A: Astiterunt reges terrae et principes [001506], AV: Quare, A: Diviserunt sibi vestimenta mea ... × ... mise[runt, pokr. 1<sup>v</sup>]

1<sup>v</sup>: [mise]runt sortem [002260], AV: nečitelné, A: In surrexerunt in me testes [003358]. [Lamentace bez not:] Aleph. Ego vir videns paupertatem meam. Beth. Vetustam fecit pellem meam. Ghimel. Circumaedificavit adversum me. R: Omnes amici mei dereliquerunt me [007313], V: Et dederunt in escam [007313a]. Teth.

*Poznámka:* Fer. 5 in Cena Dom. – laudes, vesperae. Fer. 6. in Parasceve – matutinum.

[obr. 1]

### S2/

#### Graduale

*Charakteristika:* 1 folio, pergamen, maximální rozměr 219 × 161 mm. Rubrikace. Pergamen byl použit na vazbu knihy o rozměru cca 150 × 100 mm, po sejmutí z vazby zůstaly na straně verso části

20 F-Pn Lat. 1090 (Antiphonarium Massiliense), Paris, Bibliothèque nationale de France.

21 Štefánia DEMSKÁ, Tradícia antifón post Pentecosten v stredovekých hudobných prameňoch. Komparácia a analýza repertoáru, *Musicologica Slovaca* 10 (36), 2019, č. 1, s. 101–130.

22 Dataci nejstarších strahovských zlomků jsem konzultovala s Daliborem Havlem, kterému na tomto místě děkuji za jeho názor.

23 Verše k antifonám nejsou identifikovány pomocí Cantus ID, protože byly zapsány bez not, formou krátkého textového incipitu.

Una intendo in 3 q y latere in unum  
 videri sub Admonere

cione sine ta tua domine. **sc** antem. **Ad** blagus est quia ipse  
 voluit & peccata nostra ipse portavit. **N** pffactus p nobis.

**T**raditor autem dedit eis signum dicens quem osculatus fuero  
 ipse e tenere eum. **U**idas mercator pessimus osculam  
 petuit dominum ille ut agnus innocens non negat uide of  
 culum denariorum numero cristum uideris tradidit. **N**  
 elius illi erat sinatus non suis ser. denar. **adup**. **C**alicem salua  
 ris accipiam & nomen domini. **sc** redidi. **C** um his qui  
 odia te pacem erant pacificus eum loquebar illis impugna  
 bant me gratis. **A** d dnm. **A** boni uibus inquis libera me  
 dium me. **sc** ripene. **C**ustodime. alaqueo qaem stauerit  
 mihi & abscondalis operantam iniquitatem. **D** ne elamaui  
 considerabam ad dexteram & uidebam & non erat quicq  
 uicepsa me. **V**oce mea. **C**enantibus autem accepit is  
 panem benedixit ac frigit dedit discipulis suis. **imp. uas**.

**A**struerunt reges terre & principes conuenerunt in. **sc**  
 in unum aduersus dominum & aduersus cristum eius. **Quare**.  
**D**iuiserunt sibi uestimenta mea & supuestem meam mise

Quo vbiqz pper de om. d inq. nll. est  
 Ca. 2 q y c duobz modis. **ffid** p. rationis  
 y. sensus.

Obrázek 1 – Fragment antifonáře (?) z 11. století, fol. 1r. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, v úschově NM-ČMH. Katalog S1.

přilepeného papíru se zbytky přípisů, na straně recto zbytek papírového štítku ze hřbetu hostitelské knihy.

*Datace:* 13. století

*Notace:* německá bezlinková neumová

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [Of. Domine exaudi orationem ... × ... cl]mor meus ad te perveni[at, g01543], Cm. Potum meum cum fletu temperabam [g00883], [In] Nos autem. Gr. Christus factus est nobis [505005], [GrV] Propter quod deus [505005a], Of. Dexteram domini. *Dyaconus imponat a[ntiphonam] tenens Calicem. A. Calicem salutaris accipiam* [pokračuje na 1<sup>v</sup>)

1<sup>v</sup>: [et no]men domini invocabo [001754], [A] Credidi pro[pter, 001944], [A, Cum his] qui oderun[t, 002008], AV. Ad dominum, [A, Ab hominibus iniquis ] libera me [001199], [A] Cu[sto]di me a la- [queo, [002082], AV. Domine clamavi, A. Considerabam ad dexteram [001891], AV. [Voce] mea, [Cm, Dominus] Jesus postquam ... × ... [I]avit pedes eorum [g00920].

*Poznámka:* Fer. 4 Maj. Hebd., Fer. 5 in Cena Dom. – části mešního propria, mešní antifony

### S3/

#### Breviarium

*Charakteristika:* 1 folio, pergamen, maximální rozměr 210 × 184 mm, zrcadlo šíře cca 160 mm. Rubrikace.

*Datace:* 12. století

*Notace:* německá bezlinková neumová

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [concurrat prop]rietas utriusque substantiae ... × ... Hac fidei regula ... × ... nec infirmitas possit in virtute superari.<sup>24</sup> A. Faciem meam non averti [002833], A. Framea suscitare adversus eos [002893], AV. Verba, A. Appenderunt mercedem meam [001463], A. Inundaverunt aquae super caput meum [003394], A. Labia insurgentium et cogitationes [003556], [A] Dominus deus auxiliator, A. Non haberes in me potestatem [003916]. Or[atio].

1<sup>v</sup>: I. Quadraginta annis offensus [001121]. Gloria, dilectissimi ... × ... per quam generalis fuerat illata captivitas.<sup>25</sup> R. Dixerunt impii apud se non recte cogitantes [006464], V. Viri impii dixerunt [006464a]. [pokračuje kázání] Dicente evangelista ... × ... ostensum est quia.<sup>26</sup>

*Poznámka:* Fer. 2 Maj. Hebd. – laudes, Fer. 3 Maj. Hebd. – invitorium, matutinum [obr. 2]

### S4/

#### Breviarium

*Staré identifikační znaky:* K 461, 3550, II

*Poznámka:* Folio bylo použito na vazbu knihy, na „hřbetu“ čísla II a 3550 (signatury knihy?).

Číslo K 461 je vepsáno na vnitřní straně folia a týká se zřejmě zlomku samotného.

*Charakteristika:* 1 folio, pergamen, maximální rozměr 525 × 310 mm, psáno ve dvou sloupcích, zrcadlo cca 380 × 100 mm (1 sloupec). Rubrikace. Zlomek není českého původu.

*Datace:* 13. století

*Notace:* raný, monochordální typ chorální kvadratické notace

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [Aestivum tempus quod corpore ... × ... ex]positione evangelii ... × ... desiderabilis expectant. Audistis in lectione ... persecutionem com[movent, text pokračuje na 1<sup>v</sup>]

1<sup>v</sup>: [com]movent sed amantes ... × ... quos iudicat. Quod videlicet ... × ... medicus blandis fomentis

24 *Patrologiae cursus completus [...]* omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum, series prima. S. Leonis Magni tomus primus, Jacques-Paul Migne (ed.), Paříž 1846. Jedná se o část z kázání papeže Lva Velkého – Sermo LXII De Passione Domini, sl. 350.

25 *Patrologiae* ..., Sermo LXIII De Passione Domini, sl. 353.

26 *Patrologiae* ..., sl. 353–354.

etas utriusq; substantie. ut iuxta in infirmitate. u  
 ue in uirtutibus eiusdem sit similitudo. cuius et gl. Ita  
 fidei regula dilecti. qua in ipso exorcismo symboli per  
 auctoritate aplice institutionis accepimus uim xpm  
 dnm nrm que filiu dei patris omnipotentis unicu dici  
 mus. eundem de spu sco ceptu. natu ex maria uirgine  
 cōfitemur. nec ab eiusdem maiestate discedimus. cu ipsu  
 crucifixu. et mortuu. et die tercia credim suscitatu.  
 Omnia eni que dei st et que hominis simul et huma  
 nitas. expleuit et detulit. ut cu passibili impassibilitas  
 inest. nec uirtus in infirmitate affici. nec infirmitas  
 possit in uirtute superari. **TR.** **Ad Laud.**

**F**aciem meam non auerti ab increpantibus et conspuentibus in  
 me. **A**frama suscitare aduersus eos quidispergunt gregem  
 meam. **V**erba. **A**pprehenderunt mercedem meam triginta  
 argenteis quot appreciatus sum a deo. **A**fundauerunt aque  
 super caput meum dixi per uinuocho nomen tuum domi  
 ne deus. **A**labia insurgentium et cogitationes eorum uide  
 re.

**D**ns ds auxiliator meus ideo **Cap.** **T** domine  
 non sum confusus. ideo posui faciem meam ut petram du  
 rissimam et scio quo non confundar. **A** non haberes uirtutem  
 potestatem nisi desuper datum tibi fuisset. **OR.**

**D**a qs omips ds ut qui intor aduersis ex nra infir  
 mitate deficimus. intecedente uigenti tui.

Obrázek 2 – Fragment breviáře z 12. století, fol. 1r. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, v úschově NM-ČMH. Katalog S3.

curat. <sup>27</sup> A. Quis ex vobis homo [004549, neúplné]

*Poznámka:* Dom. 3 p. Pent. – části z kázání papeže Řehoře Velikého, antifona [obr. 3]

**S5/**

### **Fragmentum libri liturgici (antiphonarii?)**

*Charakteristika:* 1 folio, pergamen, maximální rozměr 266 × 77 mm, ve střední části přilepen malý zlomek pergamenu s českým textem (celková šíře 94 mm). Rubrikace.

*Date:* 12./13. století

*Notace:* německá bezlinková neumová

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [R, Isti sunt viri] sancti quos ... × ... sempiternam [007026], [V. Sancti per fidem ...] operati sunt ius[titiam, 007026a], Ps. Laudate pueri, [R] Fulgebunt jus[ti ... × ... judica]bunt nationes [006753], [A. Haec est vera fraternitas ... × ... aulam] regiam per[venerunt, 003003], [A. In circuitu tuo domine ... × ... ani]mae sanctorum [003208], [A. O veneranda martyrum ... × ... qui in suis] corporibus ... × ... meruerunt [004085], H. [Rex gloriose martyrum ... × ... protinus] appone nostris ... × ... tu vin[cis] [pokračuje na 1<sup>v</sup>]

1<sup>r</sup>: [vin]cis in martyr[ibus] ... × ... [in]dulgentiam [008386], [A] Sanctum est ... × ... quo assidue [004768], [I] Regem m[artyrum, 001137], H. Aeter[na Christi ... × canentes debi]tas ... × ... martyrum consortio [008252]; A. Secus decursus ... × ... justorum sed [004847], A. Praedicantes [praeceptum domini, 004359], AV. Quare fremuerunt, [A. Filii hominum scitote ... × ... suum m]ificavit [006013], R. Absterg[et deus ... × ... eorum] et iam [006013]

*Poznámka:* Commune plurimorum Martyrum – vesperae, matutinum

**S6/**

### **Fragmentum libri liturgici**

*Charakteristika:* 1 folio, pergamen, maximální rozměry 83 × 37 mm

*Date:* 13. století

*Notace:* métsko-gotická kurzivního typu, pětílinková notová osnova, červeně vyznačena linka pro klíč F, žlutě pro klíč C

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [A, Vidí aquam egredientem ... × ... perve]nit aqua ista sal[vi] alleluia [005403], [A, In die resur]rectionis meae ... × ... super vos aquam [003222],

1<sup>r</sup>: [A, Cum rex gloriae Christus ... × ... portas] principum tolli prae[ciperet] ... × ... [no]stra vocabant suspi[ria, 201042]

*Poznámka:* Dominica Resurrectionis – antifony

**S7/**

### **Antiphonarium (?)**

*Charakteristika:* 1 folio ve dvou částech, spojeno maximální rozměr 295 × 225 mm. Zářezy k šití. Rubrikace, dvě ornamentální iniciály P.

*Date:* 12. století

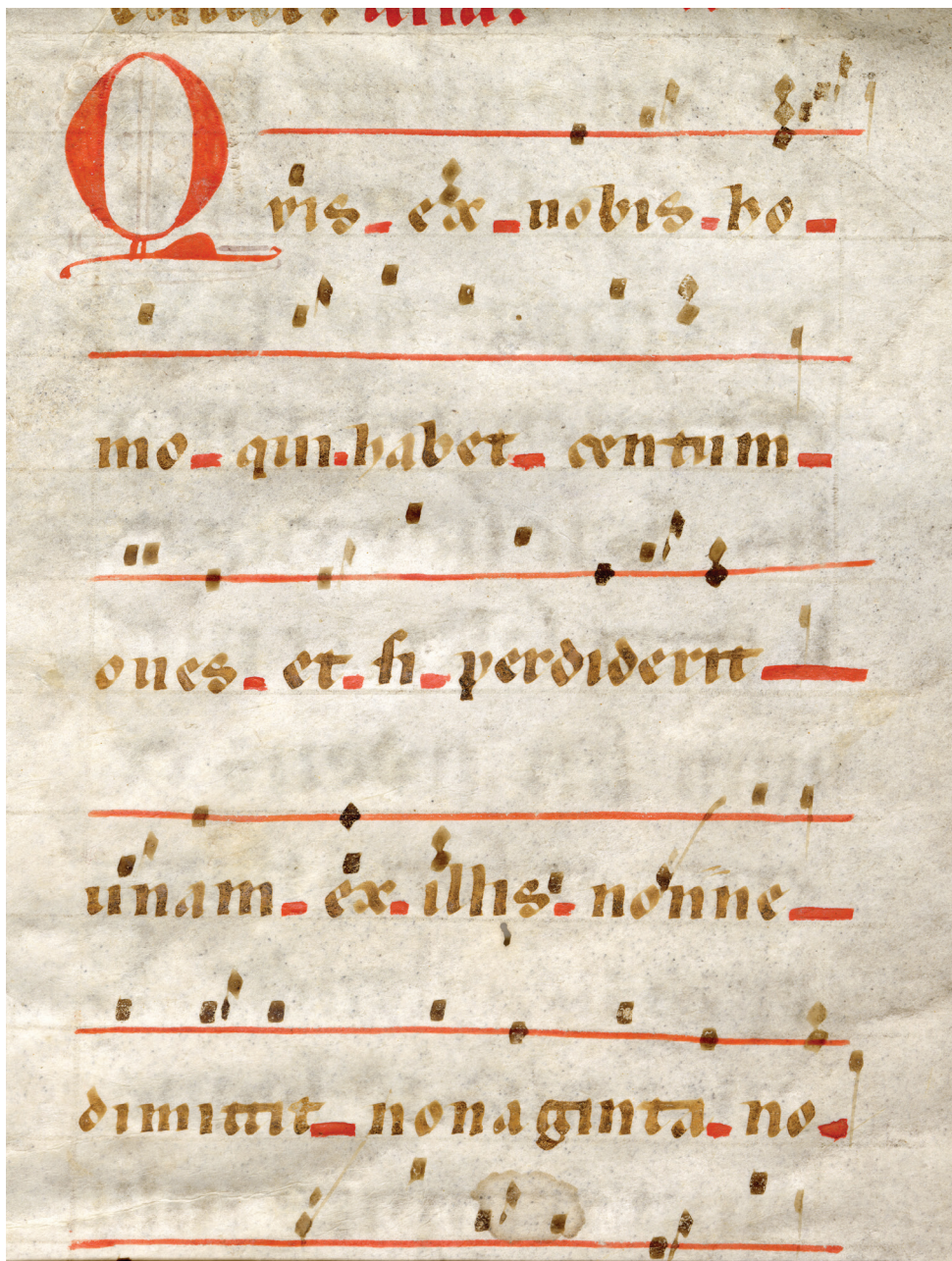
*Notace:* německá bezlinková neumová

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: A. Beatus Alexander dixit, A. Necessè est ut a te interficiar, A. Non timeo verbera ista, A. Missus autem in furnum candentem, [A] Sanctus praesul dum Aurelianum, [A] Pretiosus Christi martyr Alexander, A. Pater manifestavi nomen tuum [004237], I. Alleluia Regem ascendentem [a01735], A. Elevata

<sup>27</sup> *Patrologiae cursus completus [...] omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum, series prima. Sancti Gregorii papae I cognomento Magni opera omnia, tomus secundus*, Jacques-Paul Migne (ed.), Paříž 1849. Konkrétně se jedná o homilii na evangelium ze třetí neděle po slavnosti Seslání Ducha svatého (Dominica tertia post Pentecosten), č. XXXIV, sl. 1246–1247.





Obrázek 3 – Fragment breviáře z 13. století, fol. 1<sup>v</sup>, detail. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, v úschově NM-ČMH. Katalog S4.

est magnificentia tua [002634], AV. Domine deus, A. A summo caelo egressio ejus [001195], AV. Caeli enarrant, A. Exaltare domine in virtute tua [002759], AV. Domine in virtute, A. Exaltabo te domine quoniam suscepisti [002755], AV. Ipsum, A. Ascendit deus in jubilatione [001490], AV. Omnes gentes, R. Post passionem suam ... × ... elevatus est [007403, pokračuje na 1<sup>v</sup>],

1<sup>v</sup>: [elevatus est] alleluia. V. Et convescens praecepit eis [007403a], R. Omnis pulchritudo domini [007320], V. Nisi ego abiero paraclitus [007320a], R. Non conturbetur cor vestrum ego vado [007226], V. Nisi ego abiero paraclitus [007226a], R. Exaltare domine alleluia [006682], V. Cantabimus et psallemus [006681a], A. Exaltare super caelos deus [002761], V. Miserere mei, A. Ascendens in altum alleluia [001487], AV. Exurgat, A. Nimis exaltatus es alleluia [003879], AV. Dominus regnavit, A. Dominus in Syon alleluia [002409], AV. Dominus regnavit, A. Dominus in caelo alleluia paravit [002408], AV. Benedic, A. Ponit nubem ascensum tuum [004307], AV. Benedic, R. Ascendens in altum alleluia [006121], V. Ascendit deus in jubilatione [006121a], R. Pacem meam do vobis [007345], V. Non vos relinquam orphanos dicit dominus [007345a], R. Tempus est ut revertar ad eum ... × ... dominus no[lite][007758, neúplné]

*Poznámka:* Alexandri et sociorum – laudes, In Ascensione Domini – matutinum

### S8/

V souboru strahovských zlomků byla následující 3 folia uložena pod jedním číslem. Písmo je velmi podobné, ne však identické. Zlomky pocházejí ze dvou různých zdrojů.

### S8/a

#### Missale (?)

*Staré identifikační znaky:* DY IV 29

*Poznámka:* Signatura DY IV 29 (nosič?) je perem poznačena na obou částech folia.

*Charakteristika:* 2 folia tvoří celek, maximální rozměr 200 × 243 mm, psáno ve dvou sloupcích o šířce cca 88 mm, výšku nelze zjistit. Rubrikace, ornamentální iniciály I, K, M, H.

*Datace:* 13. století

*Notace:* métsko-gotická, 5linková notová osnova s barevným vyznačením červené linky pro klíč F, žlutě pro klíč C.

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [In. Repleatur os meum ... × ... cantavero tibi] Alleluia [g01106], [InV. In te dom]ine speravi [g01106a], Alleluia Dum complerentur dies pentecostes [g01112.2],

1<sup>v</sup>: Cm. Spiritus ubi vult spirat [g01115], [In] Caritas dei diffusa est [g01109], InV. Domine deus salutis meae [g01109a]

*Poznámka:* Feria 6 Pent., Sabbato Pent. – mešní proprium

[obr. 4]

### S8/b

#### Breviarium

*Staré identifikační znaky:* VIII (?)

*Poznámka:* Fragment byl použit na vazbu knihy, na „hřbetu“ se zachoval nečitelně psaný přípis a číslo VIII.

*Charakteristika:* 1 folio, maximální rozměry 184 × 253 mm, psáno ve dvou sloupcích o šířce cca 90 mm, výšku nelze zjistit. Rubrikace. Zachovány vpichy a zářezy k šití.

*Datace:* 13. století

*Notace:* métsko-gotická, 5linková notová osnova s barevným vyznačením červené linky pro klíč F, žlutě pro klíč C.

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [V. Tres enim adhuc dies ... × ... pha]rao ministerii ... × ... memento mei [007144a,], lectiones –



Obrázek 4 – Fragment misálu (?) z 13. století, fol. 1<sup>r</sup>, složené ze dvou částí. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, v úschově NM-ČMH. Katalog S8/a.

Joseph exutus tunica,<sup>28</sup> Curatusque dicitur a domino,<sup>29</sup> R. Iste [est] frater vester minimus ... × ... et non pote[rat][006999],

1<sup>v</sup>: [R. Dixit Ruben fratribus suis ... × ... sanguis] eius exquiritur [006479], V. Merito haec patimur

28 *Patrologiae cursus completus [...] omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum, series secunda. Venerabilis Bedae tomus quartus*, Jacques-Paul Migne (ed.), Paříž 1850, sl. 351.

29 *Patrologiae cursus completus [...] omnium SS. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum, series secunda. Patrologiae tomus CII, Smaragdi Abbatis opera omnia...*, Jacques-Paul Migne (ed.), Paříž 1851, sl. 136.

quia peccavimus [006479a], lectio – Et alii temptantes signum,<sup>30</sup> [A] Dominus mihi adjutor ... × ... non timebo] quid faciat mihi homo [002417], V. Confitemini [?], [A] Deus misereatur et benedicat nobis [002177], A. Vim virtutis suae oblitus est ignis [005424], [A] Sol et luna laudate deum [004977], oratio – Estote imitatores mei.

*Poznámka:* Dom. 3 Quadragesimae – matutinum, laudes

## S9/

### Breviarium

*Charakteristika:* 1 folio, maximální rozměry 290 × 232 mm, psáno ve dvou sloupcích cca 260 × 70 mm. Rubrikace, ornamentální iniciály V, S, D, H, F. Zářezky k šití.

*Datace:* 1. polovina 14. století

*Notace:* métsko-gotická, čtyřlínková notová osnova červená, klíč C, F

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: Lectio – Quid namque ungento Christi bonus odor,<sup>31</sup> R. Summe propitiator Christe, V. Confrens nobis miserator, A ad laudes. Una sabbati Maria Magdalena venit, [A] Videns lapidem sublatum [005386], [A] Stans autem foris plorans inclinavit, [A] Dicunt ei mulier quid ploras [pokračuje na 1<sup>r</sup>], 1<sup>r</sup>: [ploras] dicit eis, [A] Hec cum dixisset conversa est, [A] Dicit illi Jesus mulier quid ploras, Ympnus Votiva cuntis, [A] Fidelis sermo et omni acceptione ... × ... dimissa sunt [002867, neúplné]

*Poznámka:* Mariae Magdalene – matutinum, laudes

## S10/

### Graduale

*Charakteristika:* 2 folia z téhož zdroje: fol. A – maximální rozměry 179 × 167 mm, ve spodní části poškozeno zateklým inkoustem, rubrikace, majuskulní iniciály; fol. B – maximální rozměry 107 × 170 mm, rubrikace, majuskulní iniciála.

*Datace:* 13. století

*Notace:* německá bezlínková neumová

*Obsah:*

### S10/a

1<sup>r</sup>: [Alleluia, g00532], AIV: Veni domine et noli tardare [g00532a], Of. Ave Maria, Cm. Ecce virgo concipiet [503007], [In] Hodie scietis quia veniet dominus [g00535], InV. Domini est terra, Gr. Hodie scietis quia veniet dominus [g00536], GrV. Qui regis Israhel intende [g00536a], Of. Tollite portas principes [g00539], Cm. Revelabitur gloria domini [g00540], [In] Dominus dixit ad me filius meus [g00541], InV. Quare fremuerunt, Gr. Tecum principium in die virtutis [g00542], GrV. Dixit dominus domino meo [g00542a], Al. Alleluia Dominus dixit ad me [g00544],

1<sup>v</sup>: [In] Lux fulgebit hodie super nos [g00547], InV. Dominus regnavit [g00547a], Gr. Benedictus qui venit in nomine domini [g00548], GrV. A domino factum est [g00548a], Al. Alleluia dominus regnavit decorem [g00550], Of. Deus enim firmavit orbem terrae [g00551], Cm. Exsulta filia syon [g00552], In. Puer natus est nobis [g00553], InV. Cantate domino canticum [g00553a], Gr. Viderunt omnes fines terrae [g00554], GrV. Notum fecit dominus salutare [g00554a], Al. Alleluia Dies sanctificatus illuxit nobis [g00556], [Of. Tui] sunt caeli et tua est terra [g00557], Cm. Viderunt omnes fines terrae [g00558, neúplné]

*Poznámka:* Dom. 4 Adventus, Vigilia Nativitatis Domini, Nativitatis Domini – mešní proprium

### S10/b

1<sup>r</sup>: [Of. Offerentur regi ... in templum] regi domino [neúplné], Cm. Simile est regnum caelorum

30 *Venerabilis Bedae opera quae supersunt omnia. Commentaria in scripturas sacras*, J. E. Giles (ed.), Londýn 1894, s. 138.

31 Viz Donna Alfano BUSELL, Challenging Cluny in England? Effacing the Priest in the Magdalene Liturgies at Lewes and Pontefract; in: Peter V. Loewen – Robin Waugh (ed.), *Mary Magdalene in Medieval Culture: Conflicted Roles*, New York – London 2014, s. 150. Jedná se o část z kázání Řehoře Velikého.

[g01393], [In.] Dum medium silentium tenerent omnia [g00578], InV. Dominus regnavit [g00578a], Gr. Speciosus forma prae filiis [g00579], GrV Eructavit cor me[um, neúplné, g00579a], 1<sup>v</sup>: [Dom. 1 post Epiph. 8, Cm. Fili quid fecisti nobis ... × ... tuus dolent]tes quarebamus te [g00618], [In] Omnis terra adoret te deus [g00619], InV. Jubilate deo omnis terra psalmum [g00619a], Gr. Misit dominus verbum suum [g00620], GrV. Confiteantur domino misericordiae [g00620a, neúplné]  
*Poznámka:* Nativitatis Domini 8, Dom. p. Nat. Dom., Dom. 1 p. Epiph. 8, Dom. 2 p. Epiph. – mešní proprium

## S11/

### Antiphonarium (?)

*Poznámka:* Nápis na „hřbetu“ *Omnia opera Aristotelis Stageriae*, psaný rukou.

*Charakteristika:* 1 folio, maximální rozměry 194 × 328 mm. Šíře zrcadla 240 mm, výšku nelze určit. Rubrikace. Iniciala H s iluminací – figurální výjev Zmrtvýchvstání Páně a tři Marie u hrobu. Zbytky akantů v borduře.

*Datace:* 2. polovina 15. století

*Notace:* chorální česká

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [A, Erat autem aspectus ... × ... si]cut nix alleluia alleluia [002647], [A] Prae timore autem eius [004350], [A] Respondens autem an[gelus dixit, 004630]

1<sup>v</sup>: Kyrie eleison, Gr. Haec dies quam fecit dominus [008414]

*Poznámka:* Dom. Resurrectionis – tercia, sexta, vesperae  
[obr. 5]

## S12/

### Fragment nenotovaného hymnáře z 15. století

## S13/

### Graduale

*Charakteristika:* 1 folio, maximální rozměry 367 × 138 mm, zrcadlo nelze určit. Při okraji dvakrát dobovým rukopisem 1645, pravděpodobně se nejedná o signaturu.

*Datace:* 2. polovina 16. století

*Notace:* chorální česká, pětilinková červená notová osnova, klíče C, F

*Obsah:*

1<sup>r</sup>: [Světlost věčná ... × ... srdce naše] svým světlem, [Al] Chvála, čest i [sláva ... × ... od nás] všech dána vše[mohoucímu ... × ... oso]bách ... × ... náš pán sám [Alle]luya.

1<sup>v</sup>: [Halleluyah. Píseň veselú ... × ... i Duchu svatému]<sup>32</sup> Trojici budiž ... × ... chválu vzd[ávejte]

*Poznámka:* O sv. Trojici – mešní proprium

### Zlomky S14–S17 (Louny A, B, C, D)

## S14/

### Missale

*Datace:* 2. polovina 13. století

## S15/

### Graduale

*Datace:* polovina 12. století

32 Textová varianta. Porovnání s Dačickým graduálem, Dačice, Městské muzeum a galerie, inv. č. 10.442/74/960, fol. 324<sup>v</sup>, 327<sup>v</sup>. Viz LIMUP: databáze obsahu liturgických rukopisů utrakvistické proveniencí 15.–16. století, <http://www.clavmon.cz/limup>.



Obrázek 5 – Fragment antifonáře (?) z 2. poloviny 15. století, fol. I<sup>v</sup>. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, v úschově NM-ČMH. Katalog S11.

S16/

**Graduale**

Date: polovina 12. století

S17/

**Missale (?)**

Date: 2. polovina 13. století

### **Fragmenty z knihovny Konventu františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze**

Sonda do historické knihovny reprezentuje druhý okruh evidence notovaných fragmentů. Rozdíl je nasnadě: vazby potažené již dříve použitým pergamenem sice nedovolují pro-

hlédnout obě strany folia, zato poskytují dostatek informací o hostitelském svazku. Knihy s těmito vazbami sdílejí historii s celou knihovnou nebo s její částí, a to mnohdy historií velmi pohnutou, jakou má za sebou i knihovna františkánů z pražského konventu u kostela Panny Marie Sněžné. Jejím výzkumu se v novější době věnuje zejména Jan Kašpar,<sup>33</sup> který navázal na své starší předchůdce, do hloubky se zabýval příslušnými archivními prameny a spolu s knihovníkem Janem Malouškem<sup>34</sup> odborně o knihovnu pečuje.

Františkáni-observanti přišli do konventu k Panně Marii Sněžné v roce 1604 a bibliotéku začali budovat zřejmě brzy poté. Po tragické události během vpádu pasovských (1611) se knihovna vzbudila opět v roce 1627, kdy bylo otevřeno řádové *studium generale*. Prostor, v němž je knižní fond dodnes uložen, byl zbudován v roce 1678, dubové barokní regály pocházejí z roku 1764.<sup>35</sup> Opakované uspořádání knih a snaha o jednotný estetický dojem z knihovny se projeví také navenek – šedou barvou natřené knižní hřbety poskytly plochy pro čitelné, výrazné vepsání signatur, ale zároveň budoucím badatelům znesnadnily výzkum notovaných vazeb. Ztížilo se totiž jejich prvoplánové vizuální vyhledávání a někdy také obsahová interpretace evidovaných zlomků, pokud byla barvou zakryta důležitá část původního textu.<sup>36</sup> Z různých dějinných událostí čtyř staletí citelně zasáhla františkánskou knihovnu násilná likvidace mužských a ženských klášterů v roce 1950: tehdy byly knihy zabaveny československým státem a svěřeny do správy Státní knihovně ČSR, která fyzicky převzala rukopisy. Fatálně však byly postiženy mimopražské zrušené františkánské konventy v Hájku, Hejnicích, Kadani, Zásnukách i na dalších místech,<sup>37</sup> jejichž knižní fondy se dočkaly velmi špatného zacházení. V současné době, po restitucích, spravuje Národní knihovna ČR 166 rukopisů z pražského kláštera, ostatní materiály byly řádu právně i fyzicky opět navraceny.<sup>38</sup> Některé knižní soubory z mimopražských klášterů se prozatím nacházejí v pražské knihovně, je však záměrem vrátit je do původní lokace nebo alespoň do původního regionu. Tuto skutečnost zmiňuji z toho důvodu, že jsem během výzkumu mohla v Praze nahlédnout do části fondu z hejnické knihovny<sup>39</sup> a v něm evidovat skupinu knih s vazbami s notovaným pergamenem.

Ačkoliv *studium františkánských historických knižních fondů* stále probíhá, už nyní je patrné, že se v pražské bibliotéce takovýchto vazeb nalézají překvapivě málo. Důvodem může být i zodpovědná péče, jež zde byla knihám – počínaje érou Bernarda Sanniga (1637–1704) – věnována, a snaha dopřát knihám reprezentativní vazbu s usní zdobenou slepotiskem nebo alespoň vazbu z nového pergamenu. I když však byly vazby z druhotně použitého pergamenu svým způsobem podřadné, dosud podchycené čtyři knihy se star-

33 Jan KAŠPAR, *Knihovna kláštera františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze (dějiny, knižní fond a současný stav)*; in: Petr Regalát Beneš – Petr Hlaváček (red.), *Historia Franciscana II.*, Kostelní Vydří 2005, s. 225–268.

34 Janu Malouškovi patří můj srdečný dík za umožnění studia v historické františkánské bibliotéce, poskytnutí různých soupisových materiálů (nejen) k pražskému knihovnímu fondu i za jeho osobní zájem o dokumentaci notovaných vazeb.

35 J. KAŠPAR, *Knihovna*, s. 234.

36 S podobným problémem jsem se setkala u knih z biskupské knihovny v Litoměřicích.

37 Matyáš Franciszek BAJGER, *Česká františkánská knižní kultura*. Online (<http://bajger.wz.cz/frk>).

38 J. KAŠPAR, *Knihovna*, s. 249–252.

39 Část knihovního fondu z Hejnic převzala Krajská vědecká knihovna v Liberci, původní prostor knihovny v Hejnicích již nebyl k tomuto účelu vhodný. Viz zpráva z 13. 9. 2022, *Knihovna Liberec* – webové stránky: <https://www.kvli.cz/o-nasaktualne/id:53584/prevzeti-frantiskanske-knihovny> (přistoupeno 22. 8. 2023).

ší pergamenovou notovanou vazbou patří v pražské knihovně k důležitým titulům. Jedná se především o prvotisk z roku 1494 *Speculum naturale* francouzského dominikána Vincenta z Beauvais (F3), konvolut dvou hudebně-teoretických prací (F1), z nichž první je světovým unikátem, medicínské pojednání od Jana Jonstona (F4), rodáka ze Šamotul, zcestovalého učenice a z dob svého působení v Lešně také přítele Jana Amose Komenského, a konečně spis z oborů zahrnutých mezi svobodná umění *Scholae in liberales artes* od francouzského humanisty Pierra de la Ramée (F2). Donátorem hudebně zaměřeného pojednání (F1) byl Jan Sferýn ze Sferýnu, který knihovně v jejích počátcích daroval větší počet svazků. Práce Pierra da la Ramée (F2) přišla v roce 1727 spolu s bohatým odkazem od františkánského terciáře, medika Jan Polentziho. Není vyloučeno, že notované vazby těmto knihám pořídili jejich dřívější majitelé. Držitelem vzácně zachovaného vydání lékařské příručky od Jana Jonstona (F4) a autorem rukopisných poznámek v ní byl doktor Jan Chrysostomus Irmeler, jezuita působící v Olomouci; kniha rozšířená o plochu pro marginálie pravděpodobně měla už tehdy dnešní vazbu.

Nejstarší pergamen z pražského fondu byl použit na vazbu foliového svazku *Specula* (F3). Je notován českou chorální notací monumentálních rozměrů, pes tvoří dvě rhombická puncta spojená typickým ramenem, métská clivis má široký dřík dole seříznutý. Vazbu Jonstonova spisu (F4) tvoří folio obsahující sekvence *Festa Christi omnis christianitas celebret* a *Nativitas Mariae virginis*, které jsou obě hojně zastoupeny v pramenech českého původu (ale nejen v nich). Česká chorální notace, již jsou sekvence zapsány (vzhledem k sylabické povaze zpěvů převážně rhombickými puncty), expandovala v 15. století do okolních zemí a nelze ji brát za jednoznačné provenienční vodítko. Přesto můžeme připustit, že liturgická kniha, odkud folio pochází, měla český původ.

Sonda do františkánské knihovny z Hejnic dosud odkryla sedm notovaných vazeb, z nichž pět bylo zhotoveno z pergamenu z jednoho a téhož výchozího zdroje – graduálu z 15. století (F7–F11). Jeho métsko-gotická notace vykazuje rysy typické pro některé slezské a polské prameny, zejména v použití rhombického puncta jakožto základního stavebního prvku a virgy s dřikem dole ostře seříznutým nebo zakončeným rhombickým punctem. Virga nestojí samostatně, vyskytuje se pouze ve složených útvarech. Robustní písmo připomíná notační tradici krakovských pramenů, např. antifonáře z poloviny 15. století,<sup>40</sup> která bývá definována jako krakovská notace.<sup>41</sup> Nepovažujeme za náhodu, že vysoký počet fragmentů z graduálu tohoto typu pokrývá knihy z relativně blízkých severočeských Hejnic. Stejnou notací byl psán také antifonář z 15. století, jehož fragment se nachází na vazbě teologického pojednání *Verus Christianus* (F6).

Výzkum františkánských knihoven – a plurál je zde uveden úmyslně – bude pokračovat. V dané chvíli proto není možné stanovit procentuální podíl vazeb z notovaného pergamenu v jednotlivých knihovních celcích, ani více zobecnit dosavadní zjištění.

40 Kraków, Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, MS 48.

41 Viz Janka SZENDREI, Staff Notation of Gregorian Chant in Polish Sources from the Twelfth to the Sixteenth Century; in: Elżbieta Witkowska-Zaremba (ed.), *Notae musicae artis. Musical Notation in Polish Sources 11<sup>th</sup>–16<sup>th</sup> Century*, Kraków 2001, s. 211–220. Szendrei zde upozorňuje na vliv německé chorální notace. Podobně Rastislav Adamko a Eva Veselovská srovnávají s krakovskými rukopisy prameny ze Spiše – viz Eva VESELOVSKÁ – Rastislav ADAMKO – Janka BEDNÁRIKOVÁ, *Sredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*, Bratislava 2017, s. 166, 171–172, 198–199 aj.





Obrázek 8 – Tři knihy vázané do pergamenu z jednoho a téhož graduálu z 15. století. Knihovna Konventu františkánů v Hejnicích, nyní deponováno v knihovně Konventu františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze. Katalog F9, F10, F8.

Foto Jan Kříženecký (foto z knihovny Konventu františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze)

## KATALOG

F1/

### Antiphonarium

*Signatura:* CZ-Pf,<sup>42</sup> N c 19

*Autor, názvové údaje:* Wolkenstein, David: *Musicum primum volumen scholarum argentoratensium*, Straßburg: Nikolaus Wyriot, 1579.<sup>43</sup> Přívazek: Wilflingseder, Ambrosius: *Erotemata musices practicae*, Nürnberg: Christophorus Heußler, 1563.<sup>44</sup>

*Poznámka:* 8°. Titulní strana: *Ex libris Joannis Sphaerini a Sphaerinis* (Jan Sferýn ze Sferýnu).<sup>45</sup>

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo nelze určit. Pokryv celých desek, hřbet natřený, zbytky dvou vázacích řemínků.

*Datace:* 15. století

*Notace:* chorální kvadratická, čtyřlínková červená notová osnova, klíče nejsou patrný

*Obsah:*

[A. Saulus autem tremens ... × domi]minus ad eum surge ... × ... te oporteat facere [004825], AV.

42 Sigla RISM (Répertoire International des Sources Musicales) = Praha, knihovna Konventu františkánů u Panny Marie Sněžné.

43 Třetí vydání Wolkensteinovy hudebně-teoretické práce je unikátním exemplářem. RISM ho neuvádí, William Young ve své studii *Music Printing in Sixteenth-Century Strasbourg (Renaissance Quarterly 24, 1971, č. 4, s. 497)* jmenuje pouze vydání první (Straßburg: Anton Bertram, 1585). Konkrétní svazek z františkánské knihovny má evidován Petr Daněk, včetně přívazku. Viz Petr DANĚK, *Tisky vokální polyfonie, rané monodie, hudební teorie a instrumentální hudby v českých zemích do roku 1630*, Praha 2015, 1579/6. Petr DANĚK, *Addenda et corrigenda I. ke knize Historické tisky vokální polyfonie [...]*; in: Stanislav Tesař (ed.), *Cantantibus organis. Hudební kultura raného novověku ve středoevropských souvislostech. Ad honorem Jiří Sehnal*, Brno 2016, s. 47–58 (1563/1, 1579/6).

44 VD16 W 3085, RISM B/VI<sup>2</sup>, p. 893.

45 Viz J. KAŠPAR, *Knihovna*, s. 238. Zmiňuje též zápis knihy do katalogu pražské františkánské knihovny v roce 1629.



Obrázek 6 a 7 – Fragment antifonáře z 15. století na vazbě knihy, zadní a přední strana. Knihovna Konventu františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze. Katalog F2.

Exaudi deus deprecationem, [AV. Prostratus est saevissimus persecutor sed erectus est fidelissimus [001188b], [R. V]ade Anania et quaere Saulum ... × ...nomen meum [007814]

Poznámka: Conversio Pauli – matutinum

F2/

**Antiphonarium**

Signatura: CZ-Pf, T g 6

Autor, názvové údaje: Ramus, Petrus: *Scholae in liberales artes*, Basel: Eusebius Episcopus &

Nikolaus Episcopus d.J. (dědicové), 1578.<sup>46</sup>

*Poznámka:* 2°. Titulní strana: *Ex libertate Excellentissimi Domini Medici Joannis Polentzi S. Francisci Tertiarii 1727.*<sup>47</sup> Tamtéž starší exlibris z let 1583 a 1590 (s lokací Longicampi).<sup>48</sup>

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo šíře cca 300 mm, výšku nelze určit. Pokryv celých desek, hřbet natřený.

*Datace:* 15. století

*Notace:* chorální kvadratická, čtyřlínková červená notová osnova, klíče C, F

[A. Adhuc multa habeo ... × ... autem venerit] ille spiritus ... × ... alleluia [001276], [A] Non enim loquetur a semetipso sed ... × ... alleluia [003909], A. Usque modo non petistis quidquam petite et accipietis alleluia [005284]

*Poznámka:* Dom. 4 p. Pascha, Dom. 5 p. Pascha – antifony ad Benedictus, Magnificat [obr. 6 a 7]

### F3/

#### Fragment liturgické knihy (Processionale? Graduale?)

*Signatura:* CZ-Pf, T g 15

*Autor, názvové údaje:* Bellovacensis, Vincentius: *Speculum naturale Vincentii*, Venezia: Hermanus Liechtenstein, 1494.<sup>49</sup>

*Poznámka:* 2°. Zápis do katalogu pražské františkánské knihovny roku 1689.

*Charakteristika:* 2 folia, zrcadlo nelze určit. Pokryv celých desek, hřbet natřený. Drobné iniciály zdobené filigránem.

*Datace:* 14. století

*Notace:* chorální česká, čtyřlínková červená notová osnova, klíče C, F

*Obsah:* A: [Gloria] patri et filio ... × ... amen [doxologie], S[ancte sanc]torum deus mise[rere] Sancte restaurator [litanie, a02456?]

B: [H. Ardua spes mundi solidator ... × ... nos audi te] deprecamur. A[gni ... dei] patris ... × ... Kyrie ymon eleison [a00185], [H] Humili [praece et sincera ... a01386]

*Poznámka:* In Letaniis

### F4/

#### Fragmentum libri liturgici (Graduale? Sequentiale?)

*Signatura:* CZ-Pf, 21 P 410

*Autor, názvové údaje:* Jonston, Johannes: *Idea universae medicinae practicae, libris XII. absoluta* [...], Frankfurt am Main: Johann Gottfried Kempfer, 1664.<sup>50</sup>

*Poznámka:* 8° (tisk). Upraveno na šířku 235 mm vlepením papíru ke každé stránce tak, aby bylo možné text komentovat. Svazek obsahuje množství cenných rukopisných dobových poznámek.

Přeškrtnutý přípis na titulní straně: „Notes [...] ad mentem Helmontij [...] fecit [...] Johan[nes] Chrysostomus Irmeler D[octo]r [...] Moraviae [...] Medicus Olomucij 1665“

*Charakteristika:* 1 bifolio, šíře zrcadla 175 mm, výšku nelze určit. Pokryv celých desek, pergamen velmi poškozený, hřbet natřený, zbytky vázacích řemínků.

*Datace:* 15. století

*Notace:* chorální česká, čtyřlínková červená notová osnova, klíče C

46 VD16 L 531.

47 K odkazu Jana Polentziho viz J. KAŠPAR, Knihovna, s. 244.

48 Ačkoliv pro latinský název „Longus campus“ existuje více zeměpisných možností (tyrolské městečko Langkampfen, polské Długie Pole), nejklavější výklad nabízí klášter klarisek Longchamp u Paříže, založený blahoslavenou Alžbětou Francouzskou. Kniha je vázána do folia s kvadratickou chorální notací, která se běžně používala ve františkánských skriptoriích.

49 ISTC iv00294000.

50 VD17 12:161340A.

*Obsah:*

A: [Sq. Festa Christi omnis ... × ... mansione pec]toris. Patris etiam ... × ... populi praeceptorum [ah53029], Alleluia. V [?]. B: [Sq. Nativitas Mariae virginis ... crucis] post hanc vitam ... × ... sempiterna gaudia [ah54188], nečitelná část

*Poznámka:* Epiphania, Nativitas Mariae (a jiné svátky) – sekvence

**F5/**

### **Graduale**

*Provenience, staré identifikační znaky:* Konvent františkánů v Hejnicích, P 32 (na hřbetu), I 77 (předsádka)

*Autor; názvové údaje:* Autor neznámý: *Psalmorum divisio particularis* [chybí titulní list]

*Poznámka:* 8°. *Ex libris M. Matth. Schmid.*

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo nelze určit, hřbet natřený

*Datace:* 15. století

*Notace:* chorální kvadratická, čtyřlínková notová osnova tmavé barvy, klíče C, F

*Obsah:*

[Of. Mirabilis deus in sanctis suis ... × ... Israel] ipse dabit ... × ... benedictus deus alleluia [g01317]

*Poznámka:* Commune plurimorum Martyrum, Omnium Sanctorum a řada svátků jednotlivých mučedníků ze sanktorálu – mešní proprium

**F6/**

### **Antiphonarium**

*Provenience, staré identifikační znaky:* Konvent františkánů v Hejnicích, P 78 (hřbet), I 31 (předsádka)

*Autor; názvové údaje:* *Verus Christianus, dass ist: Ein kleines Büchlein, darinn ein rechter Gottsfürchtiger Christ mit seinem Leben unnd Wandel abgemahlet und beschrieben wirdt*, Frankfurt am Main: Jennisius, 1626.<sup>51</sup>

*Poznámka:* 12°

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo nelze určit, hřbet natřený

*Datace:* 15. století

*Notace:* métsko-gotická, pětílínková notová osnova tmavé barvy, červeně linka pro klíč F, patrný klíč C

*Obsah:*

[V. Gloria patri ... × ...] sancto [909000],<sup>52</sup> [A.] V[idi Jacob scalam summitas ... × ... cae]los ... × iste sanctus [005415]

*Poznámka:* In Dedicatione Ecclesiae – matutinum

**F7/**

### **Graduale**

*Provenience, staré identifikační znaky:* Konvent františkánů v Hejnicích, H 1 (hřbet), F 65 (přídeští)

*Autor; názvové údaje:* Lomessen, Hubert: *Neue außerlesene Lehrreiche Postilla Oder Auflegung der Dominical [...] Euangelien [...] und etlicher Epistelen*, Kölln: Conrad Bütgen (vdova), 1630.<sup>53</sup>

*Poznámka:* 2°

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo nelze určit

*Datace:* 15. století

*Notace:* métsko-gotická, pětílínková červená notová osnova, klíče C, F

51 VD17 39:121974V.

52 S odkazem na responsorium *Terribilis est locus iste* [007763].

53 USTC 2171078.

*Obsah:*

A: GrV: Deus cui astat angelorum ... tuorum [g01402a], Al. Alleluia [?]. B: [Cm, Vovete et reddite domino deo ... × ... terribili] apud omnes reges [terrae, g01221], [In] Exultate deo adjutori [nostro, g01222]

*Poznámka:* In Dedicacione Ecclesiae – Dom. 17 p. Pent., Dom. 18 p. Pent. – mešní proprium

**F8/**

### **Graduale**

*Provenience, staré identifikační znaky:* Konvent františkánů v Hejnicích, Y 5 (hřbet), M 1 (předsádka)

*Autor, názvové údaje:* Galesino, Pietro: *Il perfetto ditionario [...] della lingua volgarlatina*, Basano: Giovanni Antonio Remondini, 1692.<sup>54</sup>

*Poznámka:* 8°. Svazek do knihovny v Hejnicích darovaný 1709.

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo nelze určit, hřbet natřený

*Datace:* 15. století

*Notace:* métsko-gotická, pětilinková červená notová osnova, klíče C, F

*Obsah:*

[Al. Domine deus meus in te ... × ... sal]vum me fac ... × ... libera me [g01136], [Al. Alleluia] Caro mea vere [507001]

*Poznámka:* Corporis Christi – mešní proprium

**F9/**

### **Graduale**

*Provenience, staré identifikační znaky:* Konvent františkánů v Hejnicích, G b (číslo nečitelné, hřbet), PNP 88153 (předsádka)

*Autor, názvové údaje:* [?]: *Eucharistia Oder Catholische Lehr von dem hochheiligen Abendmahl [...]*, Praha: Liebhaber Christi und der Wahrheit, 1667

*Poznámka:* 8°. *Ex libris Mariae Annunciatae de Püchler.*

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo nelze určit

*Datace:* 15. století

*Notace:* métsko-gotická

*Obsah:*

[Sq. Lauda Sion salvatorem ... rerum] ordinem. Sub ... × ... rebus latent [ah50385]

*Poznámka:* Corporis Christi – sekvence

**F10/**

### **Graduale**

*Provenience, staré identifikační znaky:* Konvent františkánů v Hejnicích, G d 10 (hřbet), N 3 (předsádka)

*Autor, názvové údaje:* [Fatinelli, Giovanni Jacopo]: *Apologia delle risposte date dal procuratore dell'Eminentissimo Sig. Cardinale di Tournon, alli cinque memoriali del Padre Provana [...]*, [Roma: Baker – Sommervogel],<sup>55</sup> 1710

*Poznámka:* 4°

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo šíře cca 250 mm, výšku nelze určit

*Datace:* 15. století

*Notace:* métsko-gotická, pětilinková červená notová osnova, klíče C, F

54 Vydání slovníku z roku 1692 není uvedeno v USTC, VD 17, KVK, žádný výtisk se nenachází ani v NK ČR, KNM, Knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově. Exemplář z hejnické knihovny je tedy zřejmě velkou raritou, ne-li unikátem.

55 Údaje dle záznamu v digitální knihovně Georgetown University: <https://repository.library.georgetown.edu/handle/10822/1043037> (přistoupeno 21. 8. 2023).

*Obsah:*

[Co. Factus est repente de caelo ... in spiritu ve]hementis ... alleluia [g01095], In. C[ibavit eos ex adipe frumenti, 501001]

*Poznámka:* Dom. Pentecostes, Feria 2 Pent. – mešní proprium

**F11/**

### **Graduale**

*Provenience, staré identifikační znaky:* Konvent františkánů v Hejnicích, E 35, G 34 (hřbet)

*Autor, názvové údaje:* Porter, Francis: *Securis evangelica ad haeresis radices posita [...]* pars prima [...] pars secunda, Jindřichův Hradec: Jan Bedřich Jakeš, [1722]<sup>56</sup>

*Poznámka:* 8°. Zápis do katalogu v Hejnicích 1743.

*Charakteristika:* 1 folio, zrcadlo nelze určit, hřbet částečně natřený

*Datace:* 15. století

*Notace:* métsko-gotická, pětlinková červená notová osnova, klíče C, F

*Obsah:*

[Gr. Ego] dixi domine miserere mei [g01123]

*Poznámka:* Dom. 1 p. Pent. – mešní proprium

## **Závěr**

Přestože soubor strahovských zlomků a historická františkánská knihovna u Panny Marie Sněžné v Praze jsou diametrálně odlišné, pro práci s fragmenty bylo možné nastavit shodnou strukturu katalogizačního záznamu u obou z nich. Mírně se liší jen v objemu informací některých položek. Fragmenty neuvolněné z vazeb limituje v popisu jejich nepřístupnost a občas i horší stav, způsobený nevhodným nakládáním s knihami (např. vystavení povětrnostním vlivům, napadení plísní atd.). Zde mohou v opodstatněných případech přispět k rozšíření znalostí nedestruktivní metody výzkumu vazeb<sup>57</sup> nebo infračervená fotografie. Naopak výrazný a nevratný hendikep mají fragmenty sňaté z vazeb, kde informace o nosiči buď zcela chybí, nebo jsou nedostatečné. Ztrácí se tak širší kontext, a to vztah zlomků ke knihovně nebo jinému celku (např. městskému archivu), kontext tvořený zápisy do knihovních katalogů, starými signaturami či archivními dokumenty, jmény majitelů, donátorů, knihovníků a správců, a v ideálních případech i zprávami o knihvazačích nebo o pořízení pergamenové makulatury.

Do mozaiky informací zapadá hudebně-paleografický rozbor, který ukazuje, že pergamenová makulatura nemusela nutně cestovat ke knihvazačům zdaleka. (Podobně jako v případě Hejnic byly např. identifikovány pergameny s notací ovlivněnou polskou tradicí na knihách z Nostické, respektive Javorské knihovny Otty mladšího z Nostic.<sup>58</sup>) Tento předpoklad může napomoci při sestavování (a ověřování) původních provenienčních celků, třebaže do hry vstupuje i mnoho dalších aspektů – např. výpůjčky knih mezi jednotlivými konventy. Výsledky dalšího průzkumu proto očekávejme s napětím i zvědavostí.

56 Báze STT uvádí exemplář Národní knihovny 35 E 62, č. záznamu 006435840.

57 Viz např. Petra VÁVROVÁ et al., Nedestruktivní průzkum vnitřní struktury knižní vazby pomocí rentgenového záření, *Knihovna: knihovnická revue* 31, 2020, č. 1, s. 18–29.

58 D. ŠTEFANCOVÁ, Notované pergamenové vazby, s. 133.